

Nemzetközi Felsőoktatási
Kutatások Központja

Magyar Felsőoktatás 2012

Stratégiai helyzetértékelés

Készítették:

Temesi József
Hrubos Ildikó
Berács József

2013. január

Tartalomjegyzék

Bevezetés.....	2
1. Hallgatói, oktatói és intézményi összetétel	2
2. Felsőoktatás finanszírozás.....	4
3. Munkaerő-piaci kapcsolat	5
4. Képzési szerkezet	6
5. Fenntarthatóság, nemzetközi versenyképesség	7
6. Felsőoktatás-politikai lépések és hatásaik.....	7
Záró gondolat	8
Felhasznált források	9
FÜGGELÉK.....	10
1. ábra. A magyar felsőoktatás hallgatói létszáma (1990-2012).....	10
2. ábra. A 18-22 évesek száma a magyar népességben 2020-ig	10
1. táblázat. A felsőoktatásba felvételt nyertek száma 2001-2012	11
3. ábra. A költségvetés oktatási kiadásainak és a GDP-nek a változása	11
4. ábra. A költségvetés oktatási kiadásai.....	12
5. ábra. A felsőoktatásra fordított állami kiadás a GDP arányában országonként.....	13
6. ábra. A felsőoktatás belső megtérülési rátái a magán- és a közösségi szektorban, nemek szerint, 2006 (Education at a Glance, 2010)	13
7. ábra. A felsőfokú végzettségűek átlagbére a középfokú végzettségűek átlagbérének százalékában, 25-64 éves korosztály.....	14
8. ábra. Munkanélküli arányok a különböző végzettségek szerint Európában	14
9. ábra. A felsőfokú végzettségűek aránya egyes országokban	15
10. ábra. A képzések struktúrája néhány OECD-országban (2008).....	15
11. ábra. Külföldi hallgatók aránya az állami felsőoktatási intézményekben (2010/2011). 16	
12. ábra. A nyolc legnagyobb hazai kibocsátó intézmény publikációs és idézési mutatói (2001-2010).....	16

Bevezetés

A magyar felsőoktatás az alapfolyamatait illetően 2012-ben követte a korábbi trendek alakulását, miközben számos területen radikális kormányzati változtatások intézkedéseivel, intézkedési terveivel, illetve azok megváltoztatásával, olykor pedig elmaradásával szembesült. Ha az eseményeket folyamatában tekintjük, akkor azt látjuk, hogy a 2011-es esztendő az új felsőoktatási törvény megalkotása jegyében telt el, azonban a végeredmény nem hozta a 2010-ben megfogalmazott elvárásokat, miszerint a törvény maga is útmutatóul szolgál a nemzeti felsőoktatás három kulcskérdésének: a finanszírozás fenntarthatóságának, a minőség fejlesztésének és a nemzetközi versenyképesség erősítésének megoldásához. A 2012-es esztendő a felsőoktatás stratégiájának kidolgozását ígerte, amelynek menetrendjét „A nemzeti felsőoktatás fejlesztéspolitikai irányvai” című koncepcionális tanulmány vázolta fel, ehelyett azonban a finanszírozás, a hallgatói ösztöndíjszerződés uralta a közbeszédet, míg az intézményi fejlesztési tervek (IFT) figyelembe vételével megszületendő felsőoktatási stratégia kidolgozása várat magára.

A stratégia hiányát plasztikusan mutatja, hogy a felsőoktatásért és tudománypolitikáért felelős helyettes államtitkár pozícióját 2012-ben három személy töltötte be. Nem volt olyan kormányzati egyéniség, aki a felsőoktatás képviselői (Magyar Rektori Konferencia, HÖÖK, stb.) számára szakmai tekintélyt is sugározva, igazi tárgyalási partnerként jelenhetett volna meg. Ennek következtében, különösen az év végi, novemberi, decemberi eseményekben a döntések a hierarchia magasabb szintjére kerültek, a miniszterelnök megnyilvánulásai (lezárásként pedig a 2012. december 21-i kormányhatározat) jelentették az eligazodást. Ez utóbbi dokumentum szerint 2013-ban 2012-höz képest többletforrás jut a felsőoktatás részére, és az „államilag támogatott magyar állami ösztöndíjas hallgatók” létszáma legalább 55 000 fő lesz, azaz nem kevesebb, mint amennyi 2012-ben volt.

A felsőoktatási kutatási eredmények, statisztikák, a Nemzetközi Felsőoktatási Kutatások Központja (NFKK) által végzett kutatások és az általa szervezett konferenciák üzenetei alapján hat pontban foglaljuk össze a 2012-es év trendjeit, tanulságait. Szándékosan nem törekszünk teljességre, részben az összefoglaló terjedelme, részben pedig a műfaja miatt. Megállapításaink alátámasztására hazai és nemzetközi statisztikákat használunk, amelyek a szélesebb közvélemény számára is szemléletesen mutatják, hogy mik a felsőoktatás „öntörvényei”, mi az a pálya, amin haladunk és haladhatunk.

1. Hallgatói, oktatói és intézményi összetétel

A 2012-es naptári évet meghatározó 2011/2012-es tanév mind a hallgatói, mind az oktatói létszámot tekintve változatlanságot mutat, miközben a külföldi hallgatók száma dinamikusabban növekedett.

A felsőoktatásban 2011/2012-ben 68 felsőoktatási intézményben (ebből 29 állami, 25 egyházi és 14 alapítványi) 360 ezren folytattak tanulmányokat, 0,4%-kal kevesebben, mint az előző évben. *Nappali képzésben* 242 ezren vettek részt, számuk 0,4%-kal nőtt. Állami intézményekben tanult a hallgatók 87%-a, egyházi intézményekben 5,8%-a és alapítványi intézményekben 7,2%-a. Az államilag támogatott képzésben résztvevők száma az előző évhez képest 0,3%-kal, a költségtérítéses képzésben részt vevő hallgatók száma 0,5%-kal csökkent. *Az államilag támogatott képzésben résztvevők aránya* az összes hallgatóhoz képest *változatlan* (58%). A hallgatók 42%-a költségtérítéses képzésben vett részt. A *külföldi*

hallgatók száma az előző évi 17 112-ről 20 176-ra, azaz 17,9%-kal nőtt, így a részesedése a korábbi 4,73%-ról 5,60%-ra emelkedett, jelezve, hogy van potenciál a nemzetközi piacon. Ettől a növekedési ütemtől kissé elmaradva, 14,5%-kal nőtt az Erasmus program keretében bejövő külföldi hallgatók száma (2804 főről 3211 főre).

A hallgatói létszámokban 2005-ig tartó növekedés után 2010-ig nagyobb arányú csökkenés következett be, majd ez a csökkenés kisebb mértékűvé vált (1. ábra). A csökkenés egyik oka az, hogy az idősebb korosztályoknak a felsőoktatás *második diplomára* vagy továbbképzést jelentő fokozataira történő beáramlása lelassult. A másik ok *demográfiai jellegű*: az érettségiző korosztályok létszámának állandó csökkenése. A 400 ezer fölötti csúcsról a felsőoktatás tetszőleges diplomaadó programjaiban részt vevők száma az elmúlt két évben 360 ezer körüli létszámra esett vissza. Míg az élethosszig tartó tanulás lehetőségeinek jobb kihasználásával az első tényező hatása semlegesíthető, a demográfiai trendekből (2. ábra) származó csökkenés megmarad. Ezáltal a következő évekre ugyan további csökkenés várható, azonban a változások 2020-ig csak akkor válhatnak drasztikusabbá, ha külső körülmények is közrejátszanak. Negatív irányba hathat az első vagy második diplomáért külföldi intézményt választók számának növekedése. Ezt ellensúlyozhatják a külföldről diplomáért hazánkba érkező hallgatók.

A közvéleményt és az egyetemeket legnagyobb mértékben a kormány által 2012 elején meghirdetett új keretszámok foglalkoztatták, amelyek hatására *2012 őszén drasztikusan, mintegy 30 000 fővel csökkent a felvételt nyertek száma* (1. táblázat). A tényleges, 2012. októberi állományról még nincs pontos adatunk, de vélelmezhető, hogy az is ilyen mértékben, azaz kb. 330 000 főre csökkent. Az 55 000 államilag támogatott hallgató aránya enyhén, 65%-ra nőtt az újonnan felvettek között, jelezve, hogy a költségtérítés melletti tanulás egyre kevesebbek számára megengedhető.

A felsőoktatásban 21 495 oktató dolgozott 2010-ben. Ebből 1691-en a magánintézményeknél (15,5 hallgató jut egy oktatóra), 1956-an az egyházi intézményeknél (9,5 hallgató/oktató) és 17 848-an az állami intézményekben (17,6 hallgató/oktató). Az OECD-átlag 2009-ben 14,9 volt. Az oktatói létszám további csökkentése tehát nem kívánatos, a minőség rovására menne. *2011-ben 21 367 oktató dolgozott a felsőoktatásban*, 0,6%-kal kevesebb, mint a megelőző évben, összhangban a hallgatói változással. 2012-ben az intézmények hozzáláttak az oktatói létszám racionalizálásához (leépítéséhez), de ennek mértéke valószínűleg nem éri el a hallgatói létszám csökkenését, így a bérköltségek magas aránya miatt finanszírozási gondokat okozva a felsőoktatásban.

A magyar intézményrendszer kellően koncentrált. A nagy állami egyetemeken tanul a hallgatók döntő többsége. Ugyanakkor sok kis főiskola működik, főleg egyházi és magán fenntartóval. Nincs szükség a felülről történő beavatkozásra az intézményrendszer összetételébe: úgy tűnik, ezt a felsőoktatási kormányzat is belátta, visszavonván (vagy későbbre tolva) az újabb intézmény összevonási tervzeteket. Viszont támogathatóak azok a kormányzati törekvések, amelyek a regionális kínálatot ésszerűen ösztönzik (például éppen az Unió forrásából). A hallgatói létszám csökkenése következtében 2012-ben válságos helyzetbe kerülő kisebb, főleg vidéki főiskolák esetében *kitörési lehetőségként* érdemes számításba venni a profilváltást, a felnőttoktatás, a rövidebb idejű képzések erősítését, határozott felvállalását, amihez különböző típusú finanszírozási támogatással kellene hátszelet adni. Az intézményi sokféleség, az egyediségre való törekvés, az intézményi missziók bővítése fontos értéként kezelendő. Ebben a tekintetben szemléletváltásra van szükség.

2. Felsőoktatás finanszírozás

A felsőoktatás finanszírozásában 2010 és 2011 stabilitást, míg 2012 az állami költségvetési támogatás csökkentését, a finanszírozási alapelvek tisztázatlanságát, év végi, váratlan kényszer költségmegtakarítást hozott.

Az oktatásra fordított *költségvetési kiadások a GDP százalékában* 1995 és 2005 között 5,3% körül ingadoztak, miközben a két mutató együtt mozgott. Az elmúlt hét esztendőben viszont egy szétnyíló olló keletkezett (3. ábra), amelynek fő kárvallottja a közoktatás volt. A közoktatás részesedése a GDP 3,9 százalékáról 3,0%-ra csökkent, a felsőoktatás viszont megőrizte 1,0%-os GDP arányát, de az oktatás egészére már csak a GDP 4,3%-a jut 2011-ben (4. ábra). A magyar felsőoktatás az európai országok hátsó harmadában foglalt helyet már eddig is, a felsőoktatásra fordított 1%-os GDP-arányos összeggel (5. ábra). Amennyiben ez kétharmadára csökken – mint ahogyan az 2011-ben elindult, és a költségvetési előterjesztések 2012-re és 2013-ra tartalmazták – Európában (de OECD-szinten is) példátlan helyzetbe kerülünk. A helyzet súlyosságát az mutatja, hogy ez az 1% alá merülés olyan országban következik be, ahol a GDP nominális értéke a fejlett országokhoz viszonyítva önmagában is alacsony, s így a (főleg eszközjellegű) ráfordítások messze a szükséges mértékük és újraelőállításuk költségei alá kerülnek.

Az állami források nagyarányú és gyors kivonása a felsőoktatásból, amit a 2012 novemberéig hangoztatott, ún. „önfenntartó felsőoktatás” gondolata is alátámasztott, a 2012. december 19-i kormányülés, majd az azt követő december 21-i kormányhatározat alapján megállni látszik. A kormány „megállapítja, hogy Magyarország 2013. évi központi költségvetéséről szóló 2012. évi CCIV törvény a tavalyi évben megállapított forrás mértékéhez képest *jelentős többletforrást biztosít a felsőoktatás részére*, ezen belül is elsősorban a felsőoktatási intézmények adósságrendezésére, az európai uniós önrészek átvállalására és a felsőoktatási PPP beruházások kiváltására” (A Kormány 1668/2012. (XII. 21.) Korm. határozata a magyar felsőoktatás megújításáról).

2012 decemberében azt láttuk, hogy a felsőoktatás szereplői közül a diákok látták elsőként olyan mértékben elfogadhatatlannak a helyzetet, hogy az utcára vonultak, illetve tárgyalásokat követeltek. A kormány rövid habozás után a tárgyalásos utat választotta, és miként a jelzett határozatból látszik, visszavonta eredeti csökkentési szándékát. Ez annál is inkább indokolt, mert az országok többsége a képzésbe, a kutatásba és az innovációba történő befektetést preferenciaként kezeli, és még válság idején is megtartja vagy emeli a felsőoktatás részesedését. A gondolat egyszerű: a képzési befektetés a kevesek egyike, ami nem értéktelenedik el, és hosszú távon biztosan hasznot hoz. Egyénnek és társadalomnak egyaránt.

Ha tehát ma Magyarországon a felsőoktatásra szánt összeg (az elmúlt 20 évben alig ingadozva) 1% állami és 0,2% magán részesedés volt (a GDP-hez viszonyítva), akkor már az sem jó gondolat, hogy ezt az összeget megtartva az arányokat módosítsuk. Az 1% állami rész ugyanis olyan küszöb, ami alá menni nem tanácsos. A fő kérdés természetesen inkább az, hogyan lehetne egyrészt ezt a teljes összeget növelni (kb. 1,5% lenne egészséges és a fejlettségünk alapján elvárható) és ebben hogyan vegyen részt az *állam, az egyén és a piaci szektor*. Ez a mai Európa egyik fő finanszírozási vitapontja is: a forrásmegosztás. A másik lényegi kérdés persze az, hogy ez az összeg hatékonyan hasznosuljon, tehát a finanszírozási lépéseknek átgondolt intézményfejlesztéssel kell párosulniuk.

A fenti gyorselemzés egyik legfontosabb mögöttes problémája az, hogy a jelen történéseit nincs mivel összehasonlítani. Sem 2011-ben, sem 2012-ben *nem készültek részletes előrejelzések, forgatókönyvek, számításokat is tartalmazó modellváltozatok*. A szakértői elemzések sem pótolják ezt a hiányt, hiszen azokból értelemszerűen hiányoznak (vagy a találgatások szintjén maradnak) a kormányzati szándékokat leíró számok, paraméterek. Sajnálatos, hogy 2010 óta nincs részletes hivatalos statisztika a felsőoktatásba befektetett összegekről, azok megoszlásáról. Becslésünk szerint 2011-ben 189 milliárd, míg 2012-ben 170 milliárd Ft költségvetési támogatás áramlott különböző címeken a felsőoktatásba. Remélhető, hogy az elmúlt 20 év adataival összehasonlítható felsőoktatási finanszírozási statisztika hamarosan megjelenik.

3. Munkaerő-piaci kapcsolat

Tovább élnek azok a tévhitek, hogy túlképzés és diplomás munkanélküliség van Magyarországon, miközben a nemzetközi összehasonlítások alapján mind az egyén, mind a társadalom számára kiemelkedően magas megtérüléssel jár a felsőoktatásba történő beruházás.

2012-ben a kormányzati kommunikáció és a média sokat foglalkozott a felsőoktatás és a munkaerőpiac vélt és valós kapcsolataival. Közös vonása volt ezeknek a megnyilvánulásoknak, hogy sem a Központi Statisztikai Hivatal, sem a Magyar Tudományos Akadémia által megjelentetett éves munkaerő-piaci adatokra, elemzésekre, sem a diplomás pályakövető rendszer már megjelent eredményeire vagy más – nemzetközi összehasonlításra alapot teremtő – adatokra nem hivatkoztak. Az e témában az utóbbi három évben megjelent szakértői tanulmányok, cikkek visszhangtalanok maradtak.

A mértékadó OECD-statisztikák és az Eurostat adatai is azt mutatják, hogy *a közép- és kelet-európai országokban a tanulásba fektetett összeg sokkal magasabb megtérüléssel jár, mint a már megállapodott nyugati gazdaságokban* (6. ábra). A tanulás (a diploma) magasabb béreket eredményez – különösen a hozzánk hasonló országokban. Míg az OECD országokban – miként például a szomszédos Ausztriában is – a felsőfokú végzettségűek átlagosan másfélszer többet keresnek a középfokú végzettségűeknél, addig *hazánkban több mint kétszeres a felsőfokú végzettségűek előnye* (7. ábra). Ha a felsőfokú végzettségűek munkanélküliségi arányait nézzük az európai országokban, Magyarország nagyon jól áll ebben az összehasonlításban, és különösen jó a diplomások helyzete az alacsony végzettségűekkel szemben, mert ott Magyarország – sajnos – a sereghajtók között van. *A munkanélküliségi arány feleződik, ahogy haladunk felfelé a képzettségi létrán*. Az alacsony végzettségűek körében tapasztalt több mint 20%-os munkanélküliségi arány a középfokú végzettségűeknél 10% alá, míg a felsőfokú végzettségűeknél 5% alá süllyed (8. ábra).

A legújabb kutatások azt mutatják, hogy amint telítődik a diplomásokkal a piac, stabilizálódik, majd megfordul a jelzett trend. *A felsőfokú végzettségűek aránya a teljes 25 év feletti lakosság körében 2010-ben már 20% volt Magyarországon, amely meghaladta az Ausztriára jellemző 19%-ot, jóllehet az EU27 csoport 24%-os átlagértékétől még elmarad*. Az EU 2020-ra a 25-34 éves lakosság körében célul tűzött 40%-os diplomás arányának elérését is szolgálták a 2011-ig mutatott magas beiskolázási arányok Magyarországon. A 2010-ben mért 26%-os aránnyal viszont már magunk mögött hagytuk Ausztriát és Németországot (9. ábra). Ezek az adatok is átgondolást igényelnek a jövőben követendő utat illetően.

Az Európai Felsőoktatási Térségben egyébként a munkaerő-piaci kapcsolódás helyett a *foglalkoztathatóság* fogalmát használják. Ez képességet jelent az első racionális foglalkoztatás elnyerésére, vagy az önfoglalkoztatóvá válásra, a foglalkoztatás fenntartására és a munkaerőpiacon való mozgásra. A felsőoktatás feladata ebben a tekintetben az, hogy fokozatot adó képzéseiben a jövőnek dolgozzon, hosszútávra, a folytonos megújulásra, a váratlan helyzetekben való helytállásra készítse fel a hallgatókat. Ma már nincs közvetlen és szoros összefüggés a felsőfokú végzettség szintje, szakmai területe és a későbbi munkafeladatok, a karrier között, hiszen a gyorsan változó gazdasági, társadalmi környezetben szakmai pályafutása során várhatóan mindenkinek többször kell váltania, újabb és újabb képzésekben részt vennie. A szakirányú továbbképzések, a rövidebb idejű szakképzések kapcsolódnak a konkrét munkahelyi követelményekhez. Mindezt célszerű figyelembe venni a képzési tartalmak, képzési és kimeneti követelmények kialakításánál és a képzési szerkezetről való gondolkodásnál.

4. Képzési szerkezet

Az európai képzési szerkezet irányába történő, mesterségesen kiváltott elmozdulás történt 2012-ben az új hallgatók felvételénél, miközben nem készült olyan „leltár” vagy előrejelzés, amely a magyar gazdaság valós piaci versenyképességéhez igazodó szakmastruktúrát felvázolta volna.

A magyar felsőoktatás képzési szerkezeti összetételét sok félreértés övezi. A hivatalos nemzetközi statisztikák alapján igaz az, hogy a *természettudományokban és az élettudományokban* tanuló hallgatók részaránya Magyarországon az európai átlagnál alacsonyabb. Nem biztos, hogy közismert viszont az, hogy a bölcsészképzésben, a művészeti képzésekben és a tanárképzésben is az átlagarány alatt vagyunk. Viszont a műszaki képzésben részt vevők aránya már inkább az átlagot mutatja. *Az átlag fölött vagyunk a társadalomtudományi és az agrárképzés részesedésében*, és részarányunk a szolgáltatások képzési területén a legmagasabb.

Ebben az összefüggésben érdemes megnézni, hogy egyes – Magyarországon gyakran mintának tekintett – országok milyen szerkezetet alakítottak ki: pl. Ausztria és Németország esetében a mérnöki képzések részaránya kb. duplája a magyarnak, de a jogi, közgazdaságtani képzések aránya ott alacsonyabb (10. ábra). Ezek megcélózhatónak látszó európai minták. Érdemes azonban átgondolni azt is, hogy milyen kapcsolat van az egyes országok gazdasági fejlettsége, gazdasági szerkezete, hagyományai és a képzési szerkezet között. Tanulságos a nemzetközi tendenciákra figyelni, de minden országnak a *saját gazdasági fejlettségének és földrajzi elhelyezkedésének megfelelően kell a struktúráját kialakítania*. Talán előnyé is tehető, hogy Magyarország képzési szerkezete közelebb áll az Egyesült Államokéhoz, mint az európai országokéhoz. Nyilvánvaló és helyes törekvés, hogy egy középtávon már a hatását éreztető *motivációs rendszert* kell kialakítani az alulreprezentált területek fejlesztésére, azonban ezt nem az állami keretszámokkal és még kevésbé a tandíjakkal (költségtérítéssel) kell megoldani. A középiskolai oktatás fejlesztésétől kezdve a megfelelő álláshely-kínálatig és a versenyképes bérekig sokféle eszköz vethető be a cél elérésére. A gazdaságtudományi és a jogi képzési terület teljes kizárása az állami ösztöndíjas helyekből elfogadhatatlan és érthetetlen a hallgatók és az intézmények szemszögéből is.

5. Fenntarthatóság, nemzetközi versenyképesség

A magyar felsőoktatási intézmények és a felsőoktatásban tanuló, tanulni kívánó hallgatók, az ott dolgozó munkatársak 2012-ben azzal szembesültek, hogy a kormányzat nem tekinti stratégiai, perspektivikus ágazatnak a felsőoktatást.

Mindannyiunk érdeke, hogy a magyar felsőoktatás hatékony és fenntartható legyen. A fenntarthatóság lényege, hogy a rövid távú intézkedések nem veszélyeztethetik a hosszú távú működőképességet. Ez még akkor is így van, ha nagyarányú szerkezeti átalakításokra van szükség, ám ez esetben léteznie kell egy stratégiai tervnek, amely mentén az átalakítások történnek. Ezt a *felsőoktatási stratégiát – amelynek megalkotása évtizedes elmaradásban van – 2012-ben kellett volna elkészíteni*, és a társadalommal elfogadtatni. Alapjául a nemzetközi trendek és az ország stratégiai célkitűzései mellett azok az intézményfejlesztési tervek szolgálhatnak, amelyek minisztériumi rendeletre készültek 2012 nyarán. A versenyképesség egyik minimum kritériuma a fenntarthatóság, a korábbi működési mód továbbélése.

A fenntarthatóságot az állam oldaláról és az intézmények oldaláról is értelmezhetjük. Az állam oldaláról azt jelenti, hogy kiadásait mindenkori forrásaihoz igazíthatja. Az intézmények oldaláról a fenntarthatóság egy stabil, kiszámítható jogi és pénzügyi környezetet jelent, amelyben racionális gazdálkodást folytatnak. Amelyben egyértelmű motivációt kapnak, mind a nemzetközi piac, mind a kormányzat részéről, hogy melyik irány az, amit követniük kell. Tovább növeljék pl. a *külföldi hallgatók arányát* ott, ahol már így is magas értéket értek el (11. ábra), vagy más célokra koncentráljanak? Mi a külföldi hallgatók optimális aránya? A dominánsan orvosi képzési profillal rendelkező Semmelweis Egyetemre jellemző 23%, vagy a széles profillal rendelkező Debreceni Egyetemen mért 10%? Ehhez hasonló kérdések megválaszolására is ki kellene térnie egy felsőoktatási stratégiának. A Debreceni Egyetem 2012-ben is élen járt a külföldi hallgatók toborzásában, és 3600 fős külföldi hallgatói létszámával a nemzetközi mezőnyben is említést érdemel.

A nemzetközi versenyképesség mutatói között a különböző egyetemi rangsorokban kiemelt szerepet tölt be a *nemzetközi publikáció*, azon belül is a *Web of Science (WOS)* által megfigyelt szaklapokban való publikálás és az azokra történő hivatkozás. Magyarországi szerzők a 2001-2010 közötti időszakban kb. 60 000 WOS publikációban működtek közre, és ezzel a világtermés 0,4%-át adták. Sajnálatos azonban, hogy ez a részarány az elmúlt évtizedben enyhén csökkent, jóllehet kétszerese a világ GDP-jéből való részesedésünknek, amely kb. 0,2%. Nyolc egyetem jár élen az átlagosan 7 idézést begyűjtő publikációk termelésében (12. ábra), és nem véletlen, hogy ugyanazok az egyetemek, amelyek a külföldi hallgatók számában is vezetnek az országos rangsort.

6. Felsőoktatás-politikai lépések és hatásaik

A felsőoktatás irányítás 2012-ben kiérleletlen koncepciók fogságában vergődött, amelyből ad hoc lépések sorozatával próbált meg kikerülni, maga előtt tolva, majd 2013-ra hagyva számos stratégiai kérdés megválaszolását.

A felsőoktatás-politika 2012-ben két olyan változtatást vezetett be, amelynek célja nem a hallgatói összlétszám, hanem a felsőoktatás belső összetételének módosítása volt. Az egyik ilyen változtatás a képzési területeken belüli arányok átalakítására irányul. Az eszközrendszer két eleme: a kvóták megváltoztatása és a támogatási rendszer módosítása. A kettő egymással

összefüggésben működik. A természettudományi, műszaki, informatikai és élettudományi szakok javára arányeltolódás történt a meghirdetett férőhelyek abszolút számában, ám ezzel együtt járt az államilag finanszírozott férőhelyek számának csökkentése a bölcsészeti, jogi, üzleti és közgazdasági szakokon (egyes szakokon a támogatott helyeket nullára redukálták).

Miközben itt egyes képzési területek preferálása (az indoklások szerint „a munkaerőpiac igényeihez igazítása”) volt a cél, ezek a kezdeményezések a hallgatói összlétszámot akár szándékolatlanul is befolyásolják. Mivel a magyar felsőoktatás állami rendszere nem zárt, ezért a hasonló megoldások nem feltétlenül a megoszlások változását eredményezhetik, hanem egyéb *forгатókönyvek* is megvalósulhatnak. A hallgatóknak lehetőségük van az államilag támogatott rendszerből a tandíjas rendszerre átváltani. Azokon a területeken, ahol az állami támogatás megszűnt, a potenciális felsőoktatási hallgató választhatja ugyan azt, hogy – „ingyen” – a preferált területeken tanul tovább, de az is lehetséges, hogy inkább fizet, de megvalósítja elképzeléseit. (Mivel a preferált képzési területek mellett nem jelentek meg vonzó állások, fizetések, életpálya-modellek, vagy akár csak csábító munkaerő-piaci prognózisok, az utóbbi forгатókönyv követése nem meglepő).

Ha viszont már fizetnie kell, akkor vagy az *állami vagy a magán felsőoktatás ez irányú kínálatát vagy a külföldi intézményeket választja*. Akármelyik is történik, a szándékolt összetételbeli hatás nem következik be, vagy csak tompítottan. Ha pedig a diák külföldre távozik, akkor még a magyar hallgatói létszám abszolút csökkenésére is sor kerül. Érdemes-e a hallgatókat Magyarországon tartani? Nem egyértelmű a válasz, és az érdemi, differenciált választ nem helyettesíti a szabályozási eszközzé vált hallgatói szerződés. Nyilvánvaló azonban, hogy – a játékelmélet nyelvén szólva – ez a szerződés inkább stratégiai „fenyegetés”, és nem a jövőbeni valós élethelyzetekben a tartozás tényleges, jogilag könnyen megoldható formában történő érvényesítésére szolgáló átgondolt eszköz. Ha ez valóban bekövetkezik, furcsa helyzetek és jogi procedúrák fognak előfordulni.

Záró gondolat

A magyar felsőoktatás 2012-ben egyrészt a régió és saját fejlődési útjának megfelelő adatokkal szolgált, másrészt pedig a *Széchenyi-terv és a 2011-ben életbe lépett felsőoktatási törvény* által megfogalmazott irányokba tett lépések első következményeivel szembesült. Ez a két összetevő tette ellentmondásossá 2012-ben a magyar felsőoktatás helyzetét. A jelenlegi felsőoktatási törvény és a költségvetés által indukált változások többek között nagy valószínűséggel csökkentették a felsőoktatásra fordított GDP arányát, változást hoztak a képzési területek közötti arányokban, növelték a diákhitel-rendszer szerepét a felsőoktatás finanszírozásában, csökkentették az intézmények felvételi és gazdálkodási autonómiáját, a fejlesztéseket visszafogták, illetve egyelőre nem tervezhető módon európai uniós forrásokhoz kötötték.

Felhasznált források

A kormány 1668/2012. (XII. 21.) Korm. határozata a magyar felsőoktatás megújításáról, *Magyar Közlöny* 2012. évi 176. szám, 29760. old.

A nemzeti felsőoktatás fejlesztéspolitikai irányvai (2012), Melléklet a 17344/2012/FOHAT sz. előterjesztés indokolásához (Tervezet! V.5.3) 2012.04.16.

Felvi.hu.http://www.felvi.hu/felveteli/ponthatarok_rangsorok/elmult_evek/!ElmultEvek/elmult_evek.php?stat=4, letöltve 2013. január 10.

Hrubos Ildikó (szerk.) (2012): Elefántcsonttoronyból világítótorony. A felsőoktatási intézmények misszióinak bővülése, átalakulása. AULA Kiadó Kft. Budapest

NFKK Füzetek 1-9, (2009-2012) Budapesti Corvinus Egyetem, Nemzetközi Felsőoktatási Kutatások Központja, Budapest

OECD (2012), Education at a Glance 2012: OECD Indicators, OECD Publishing. <http://dx.doi.org/10.1787/eag-2012-en>

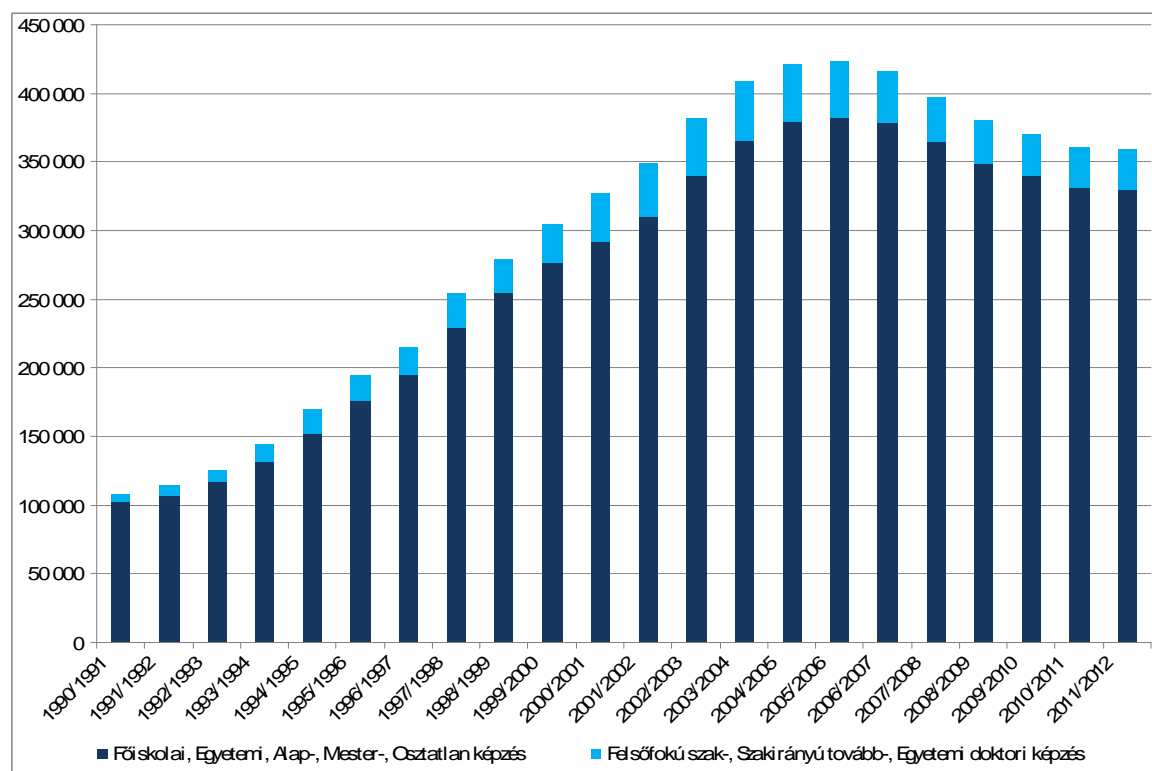
Statisztikai Tájékoztató, Oktatási Évkönyv 2011/2012, Emberi Erőforrások Minisztériuma, Budapest, 2012

Temesi József (szerk.) (2012): Felsőoktatás-finanszírozás: nemzetközi tendenciák és a hazai helyzet. Tanulmánykötet, AULA Kiadó Kft. Budapest

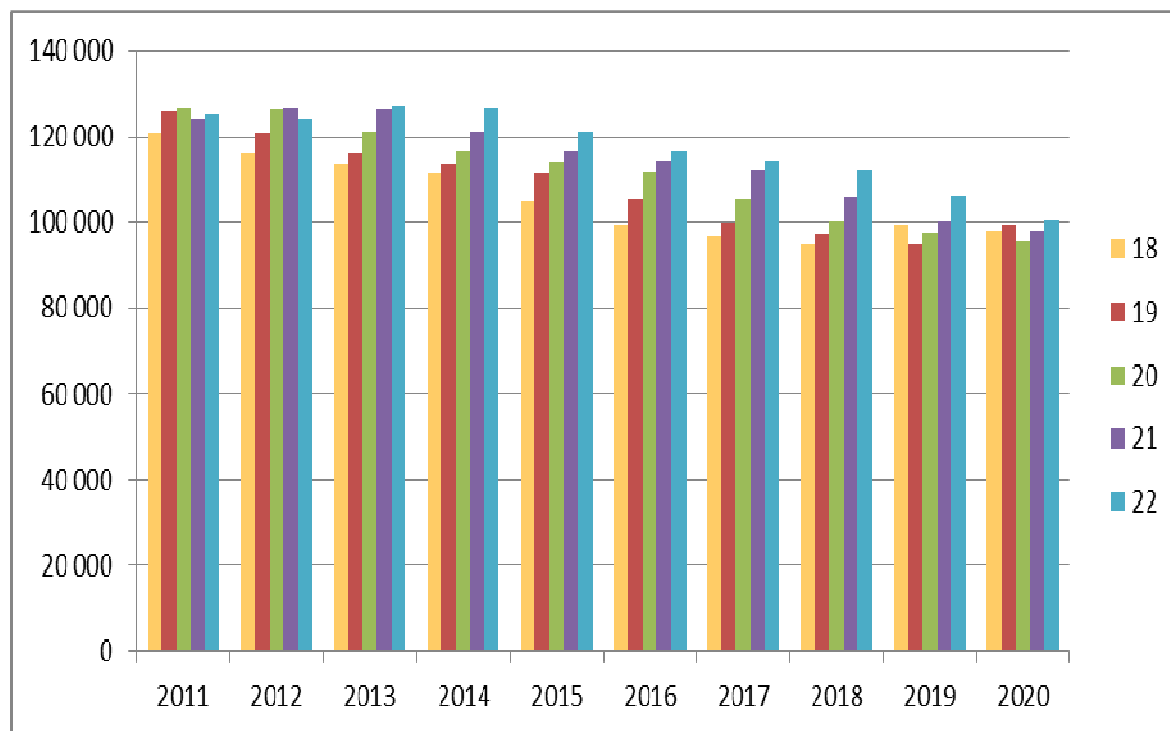
T. Kiss Judit (2012): A felsőoktatás mint emberitőke-beruházás költségvetési és egyéni megtérülési rátáinak alakulása Magyarországon (1999-2010), *Közgazdasági Szemle*, LIX. Évf. 2012. November (1207-1232. o.)

FÜGGELÉK

1. ábra. A magyar felsőoktatás hallgatói létszáma (1990-2012)

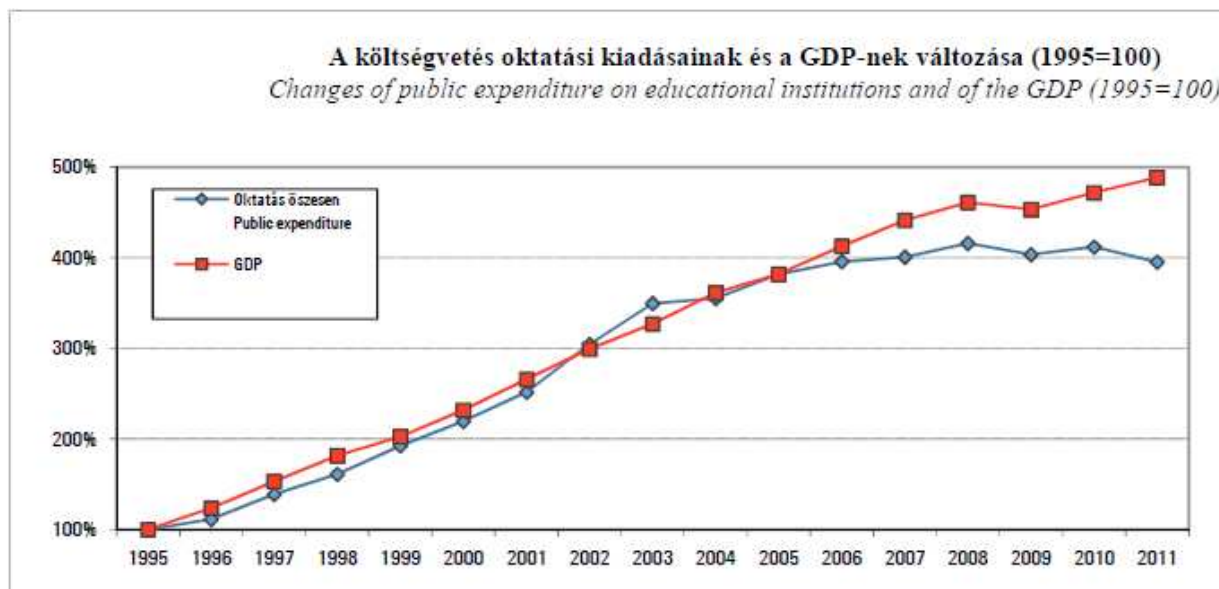
2. ábra. A 18-22 évesek száma a magyar népességben 2020-ig

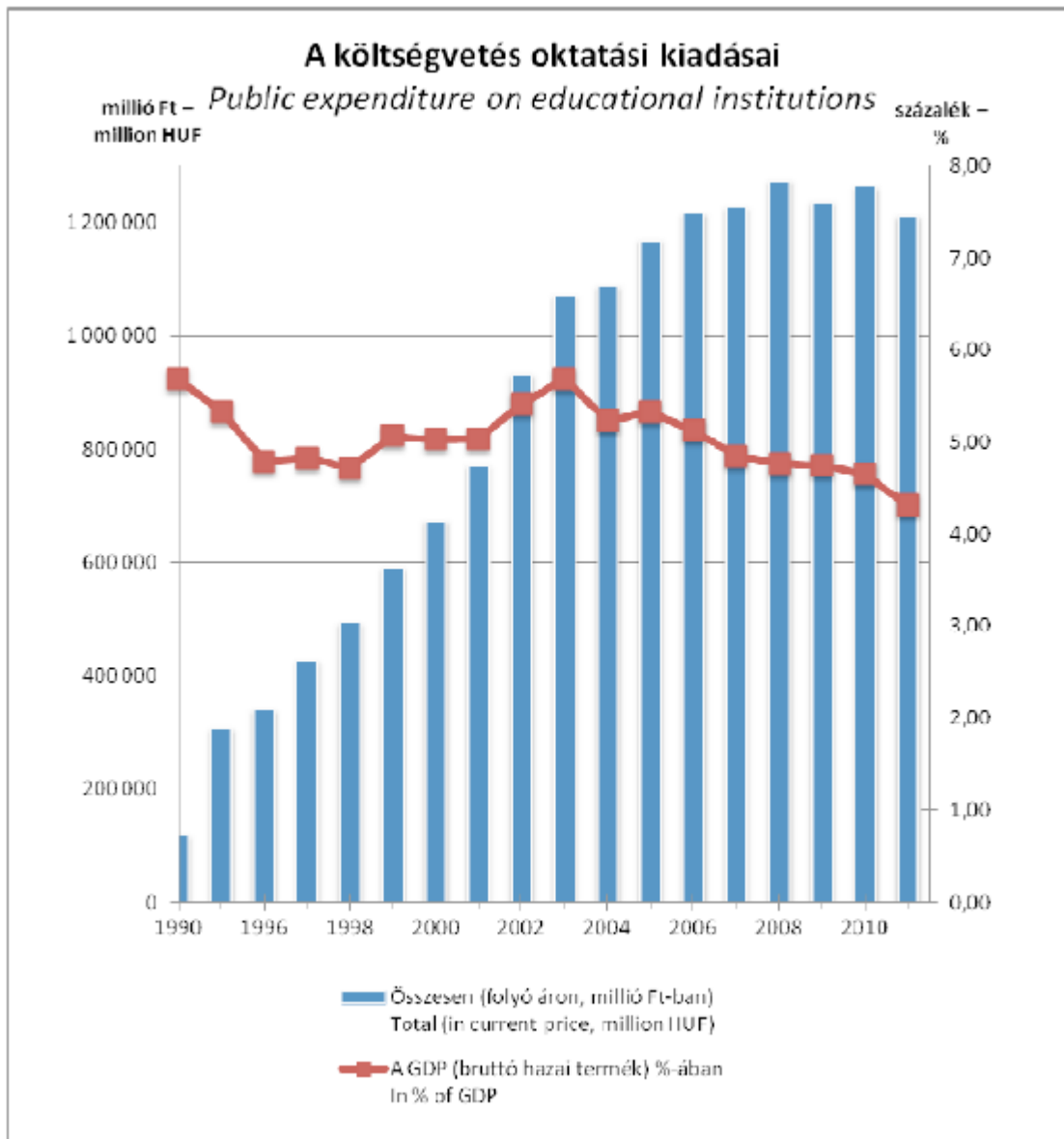
1. táblázat. A felsőoktatásba felvételt nyertek száma 2001-2012

ÉV	Felsőoktatásba felvettek száma			
	Államilag támogatott	Államilag támogatott részarány (%)	Költségtérítéses	Összesen
2001	50826	51,8	47224	98050
2002	55589	50,8	53774	109363
2003	55508	52,2	50878	106386
2004	59930	54,6	49931	109861
2005	60322	58,4	43056	103378
2006	58019	61,6	36123	94142
2007	48800	59,8	32837	81637
2008	57265	59,4	39065	96330
2009	67744	62,0	41592	109336
2010	72323	63,4	41745	114068
2011	72208	62,3	43633	115841
2012	54814	64,7	29880	84694

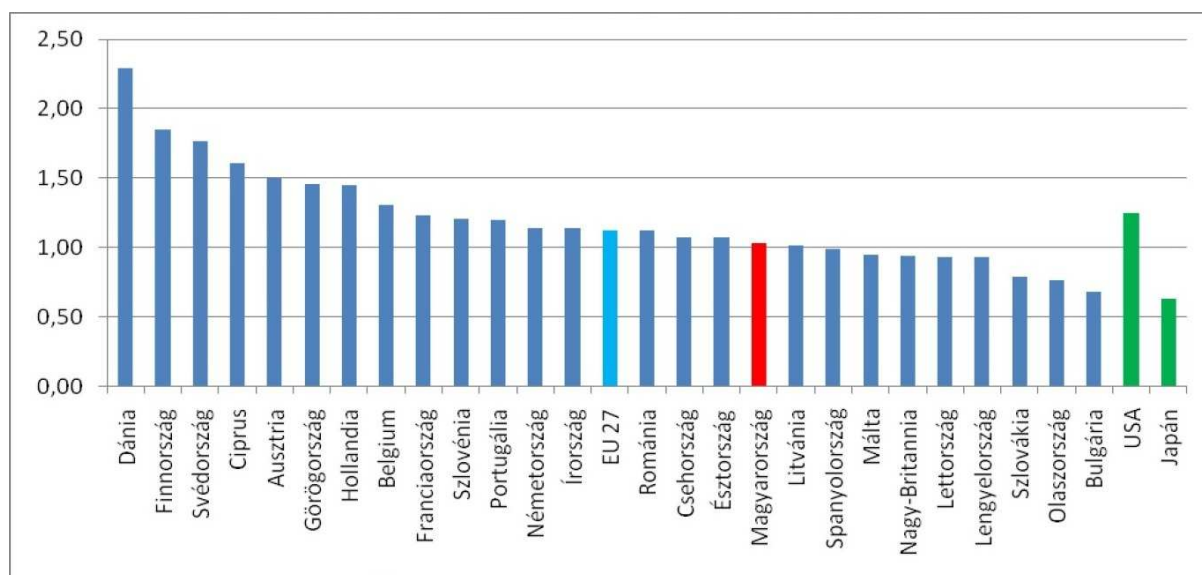
3. ábra. A költségvetés oktatási kiadásainak és a GDP-nek a változása

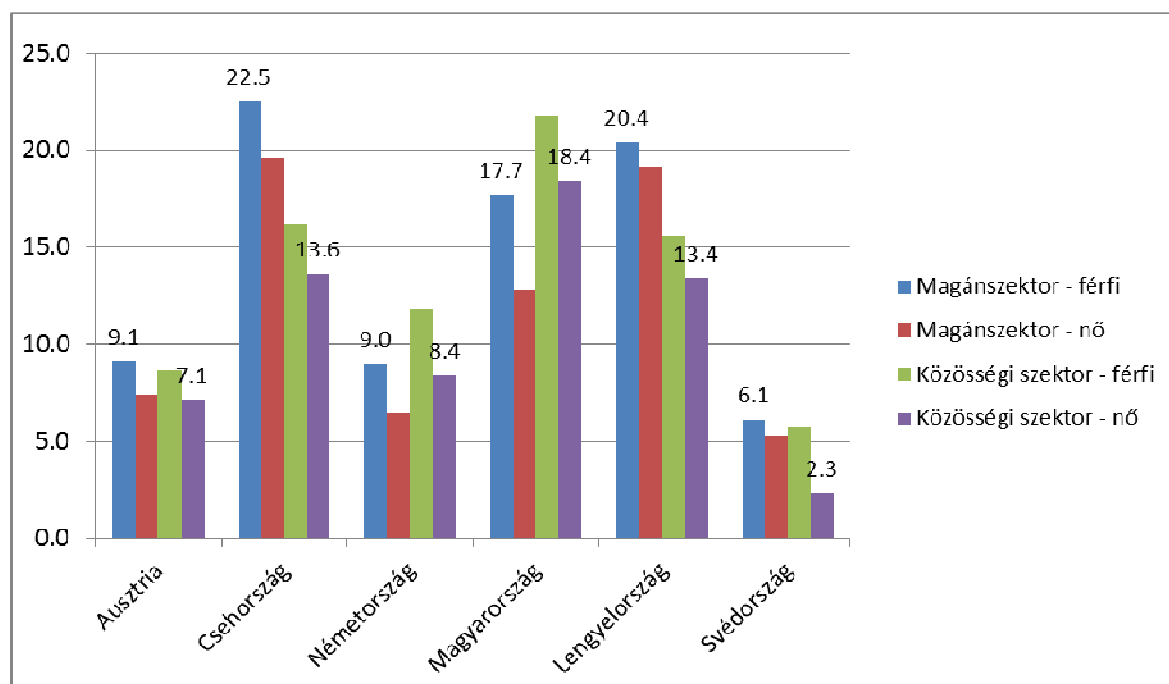
4. ábra. A költségvetés oktatási kiadásai

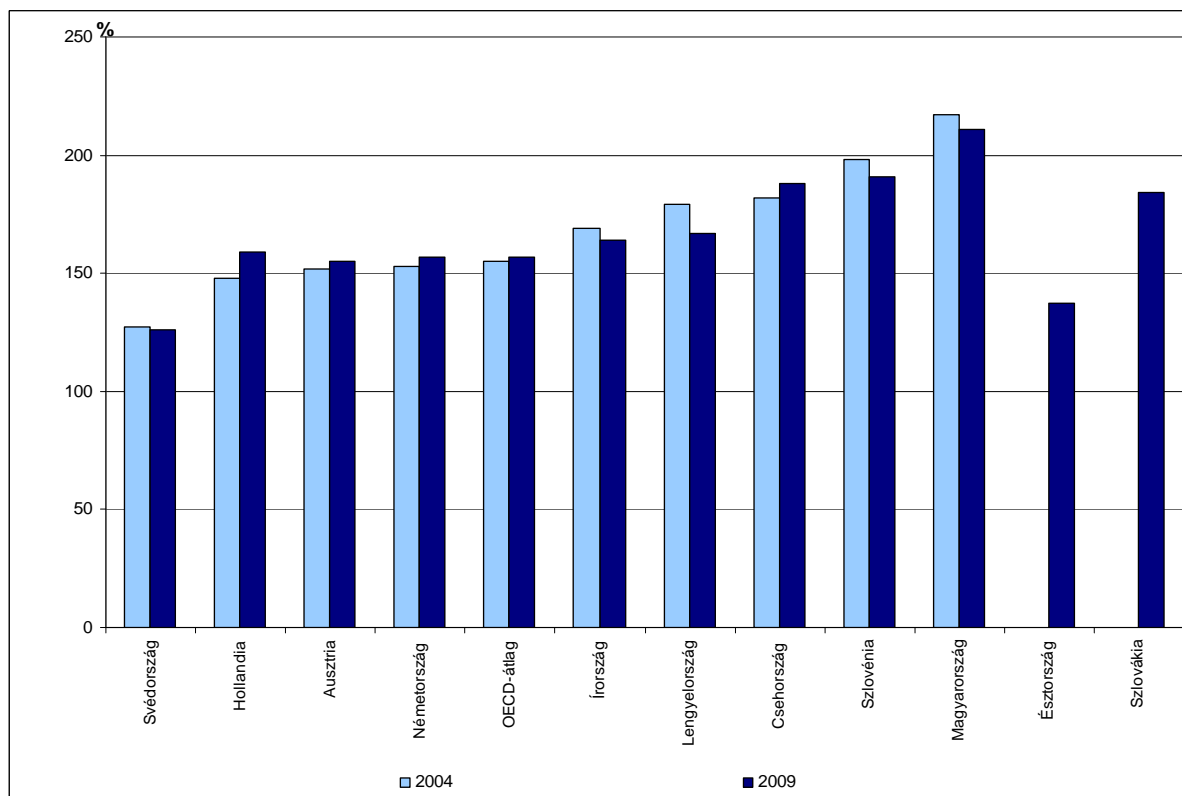
5. ábra. A felsőoktatásra fordított állami kiadás a GDP arányában országonként

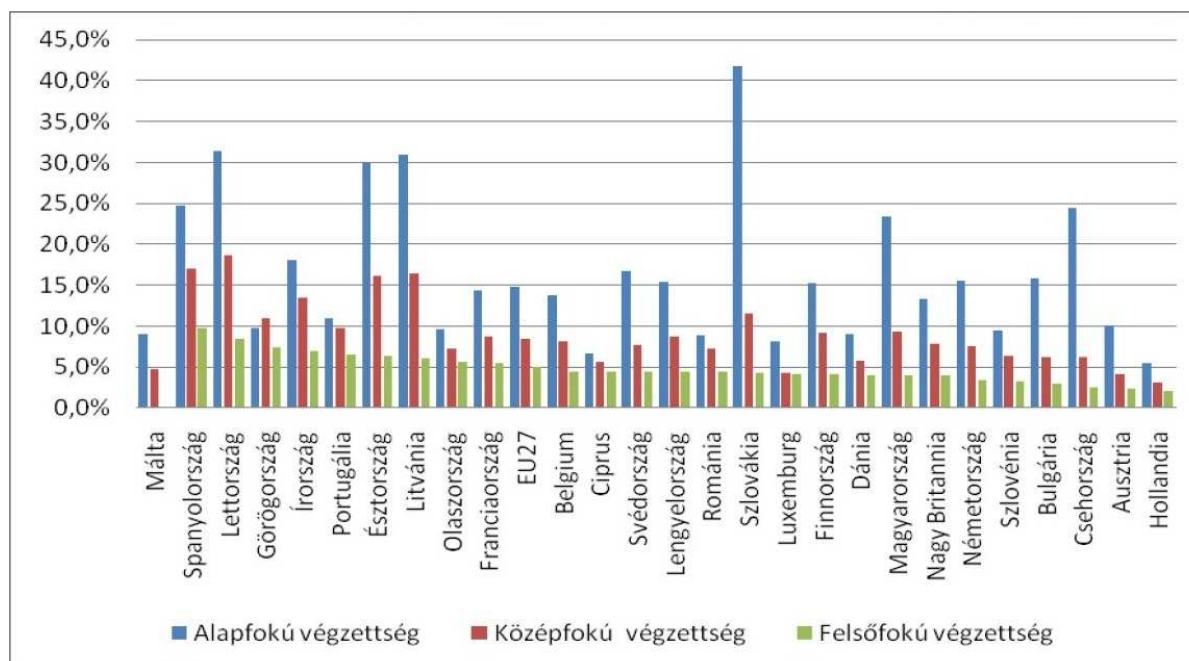
6. ábra. A felsőoktatás belső megtérülési rátái a magán- és a közösségi szektorban, nemek szerint, 2006 (Education at a Glance, 2010)

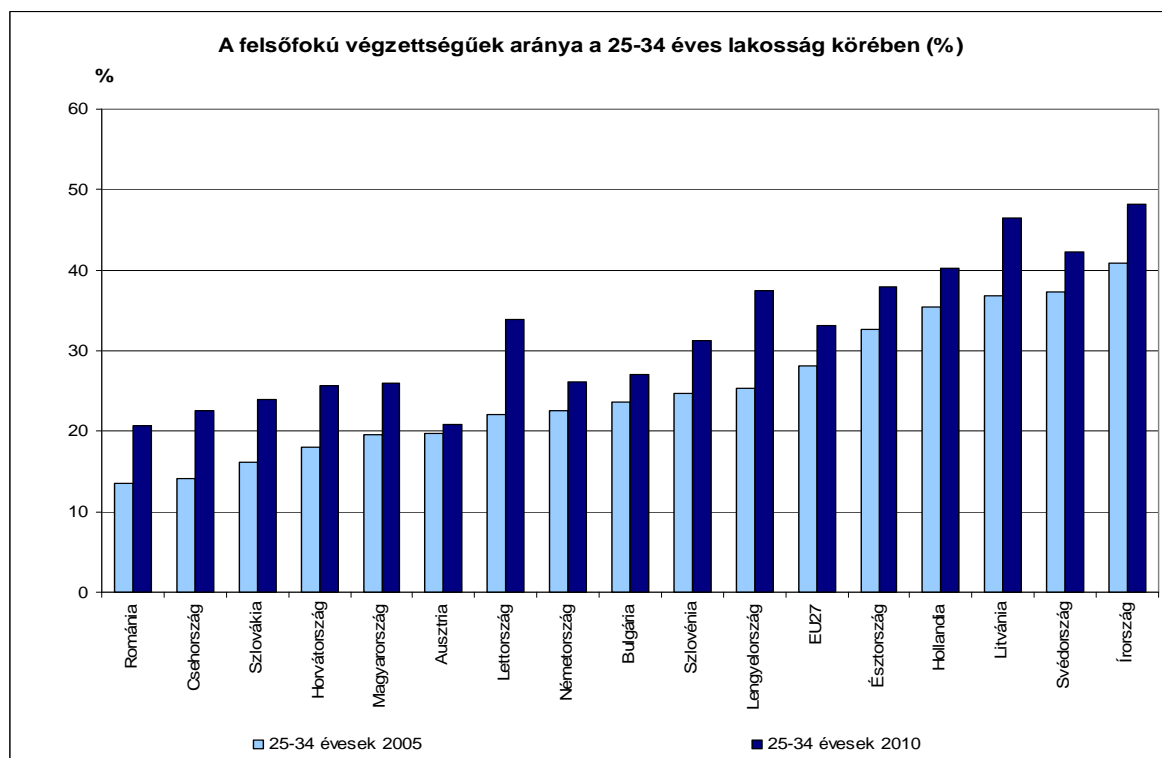
7. ábra. A felsőfokú végzettségük átlagbére a középfokú végzettségük átlagbérenek százalékában, 25-64 éves korosztály

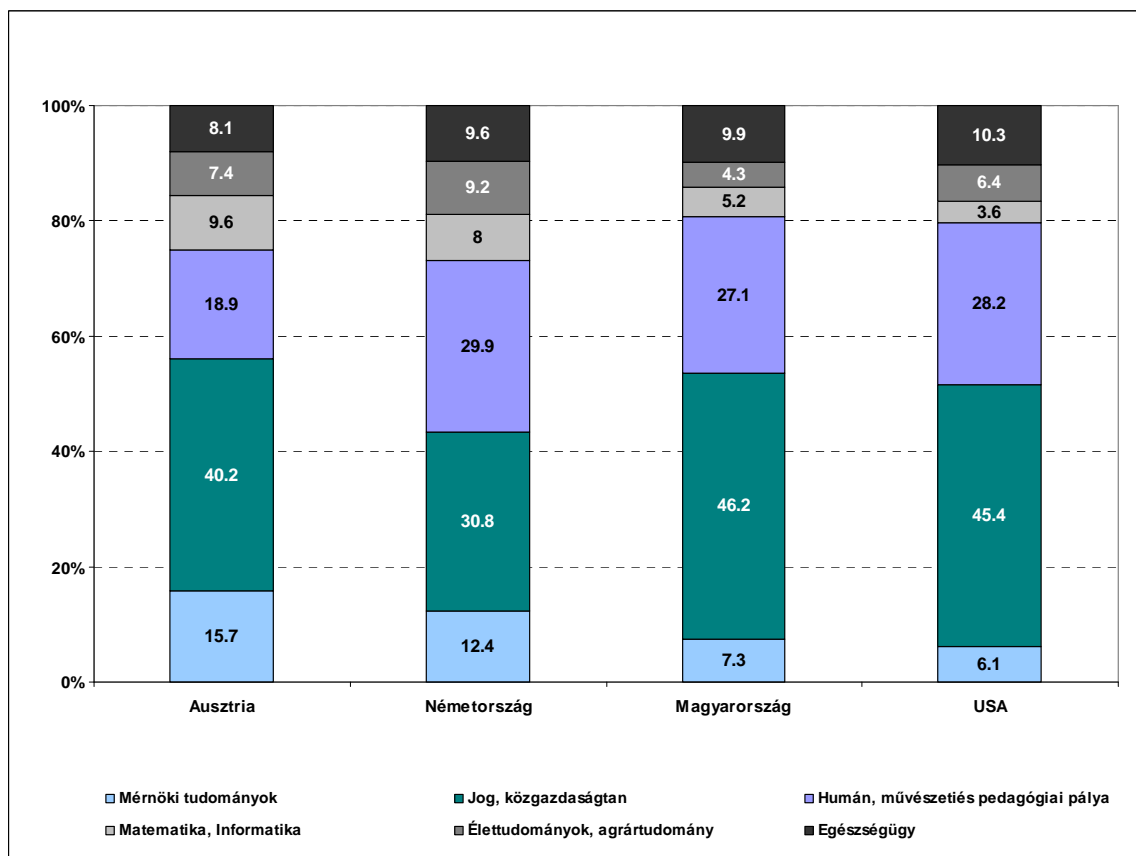
8. ábra. Munkanélküli arányok a különböző végzettségek szerint Európában

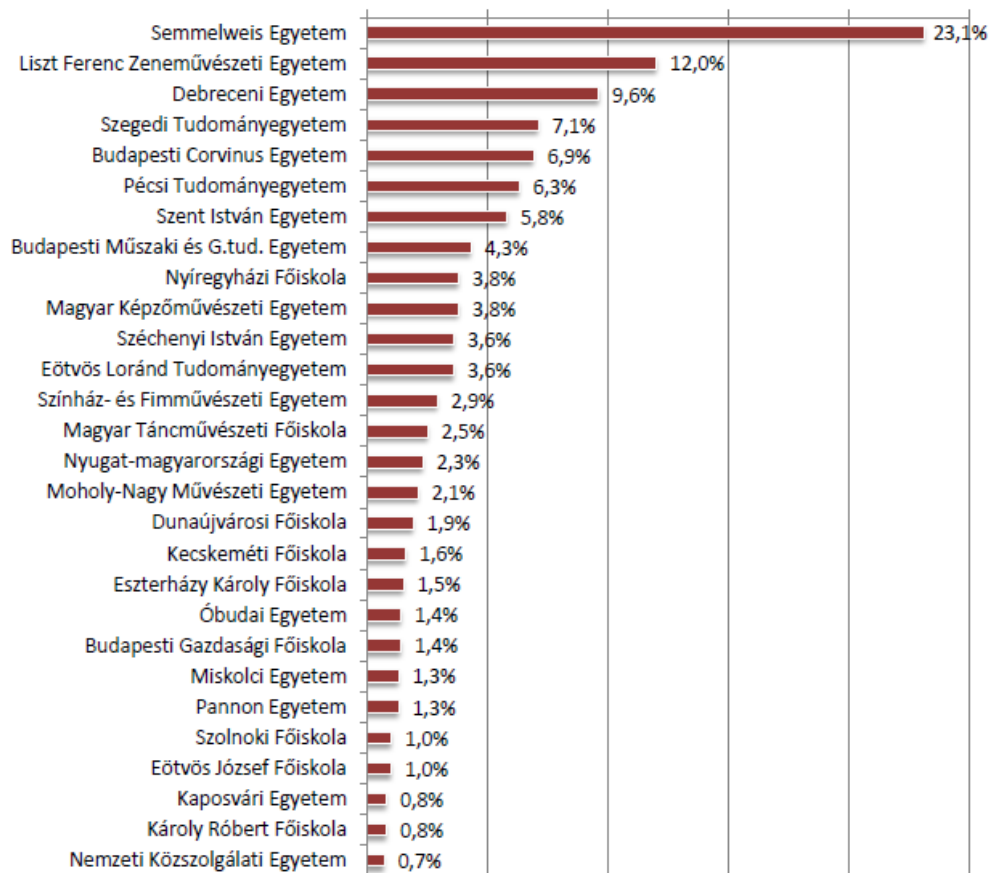
9. ábra. A felsőfokú végzettségűek aránya egyes országokban

10. ábra. A képzések struktúrája néhány OECD-országban (2008)

11. ábra. Külföldi hallgatók aránya az állami felsőoktatási intézményekben (2010/2011)

12. ábra. A nyolc legnagyobb hazai kibocsátó intézmény publikációs és idézési mutatói (2001-2010)

